

Trang Do
Asijatka v Česku

argo

Trang Do

Asijatka v Česku

Přebal s použitím fotografie od Kajla
navrhla Veronika Adamcová.
Ilustrace Diana Cẩm Vân Nguyễn.
Jazyková redakce Ladislav Nagy.
Odpovědná redaktorka Markéta Šnoblová Nová.
Korektury Marie Černá a Marta Čížová.
Technická redaktorka Saša Švolíková.
Vydalo nakladatelství Argo,
Miličova 13, 130 00 Praha 3, www.argo.cz,
roku 2025 jako svou 5972. publikaci.
Grafická úprava a sazba Karolina Apfeltauerová.
Vytiskla tiskárna Protisk.
Vydání první.

ISBN 978-80-257-4870-1

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas
Sklad: V Zahradě 877, 252 62 Horoměřice
Tel.: 226 519 383
E-mail: odbyt@kosmas.cz
www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v přátelském
internetovém knihkupectví www.kosmas.cz

Než se začnete

Blog Asijatka, věnovaný vietnamské komunitě v Česku, jsem začala psát jednoho březnového dne roku 2008. Měla jsem se učit na maturitu, jenže místo toho jsem objevovala možnosti internetu. Poskytl mi nekonečný tvůrčí prostor. Dodnes píšu, abych si zapamatovala: co mi běželo hlavou, když jsme si povídali o nás. O vás. O tom, jak si tu žijeme. Slovem smazat hranice.

Napsat knihu jako potomek imigrantů ale byla katarze. Hlavně kulturní, protože pociťuju vnitřní rozepře. Kdy píšu jako česká Vietnamka, věrná asijským hodnotám, a kdy se kormidla chopí vietnamská Češka, která smýšlí víc „západně“?

Je to ale i katarze generační. Co všechno si nesu jako potomek první generace, která si toho na bedra naložila příliš? Nemá to daleko ani ke katarzi osobnostní — co všechno byly tradiční vzorce a očekávání a co z nich jsem přijala? Přijdu vůbec někdy na to, jaký je poměr mezi mým vietnamstvím a češtvím? Přemýšlím, nakolik se ve mně odráží to, že jsem vyrůstala v postkomunismu, ale zároveň to měla v dětství šest minut autem do Bavorska. A co vůbec znamená, že mezi Německem a Českem leží malý Vietnam?

Sbírám bizarní situace a kontexty. Třídím směs vietnamského a českého haraburdí. Balancuju mezi „my“ a „oni“. Manévruju mezi subjektivním hodnocením a odosobněným popisem. Někdy se dívám očima pozorovatele, někdy tichého soudce, jindy aktivního účastníka.

Vstřebávám, abych mohla znovu vytvořit. Lapím myšlenku a ustelu jí na papíře.

Prozkoumávám velikost vietnamské duše: co všechno mi do života dala, jak moc jsem se jí vzdálila a kdy se k ní zas vracím. Zároveň se učím neuzavírat kulturní identitu do konečného stavu, ale sledovat její pestrost v každé situaci, kterou zažívám jako člověk žijící na pomezí.

Pokud se vám po dočtení knihy bude hlavou honit hodně otázek, vítejte aspoň na chvíli v mysli dítěte více kultur. Najdete tu i hrstku starších článků, které snad fungují i po několika letech. Některé principy fungování vietnamské komunity mezi vámi už zakořenily. Jiné se proměnily tak, jak se proměnila komunita jako taková. Narazíte na stereotypy. Pokusy je rozbít. A momenty, které dají vzniknout stereotypům novým.

Jsem vděčná rodičům, že si vybrali k životu zemi, kde na každou životní situaci vznikne filmová hláška nebo koláž na internetech. A že i díky nim mohla vzniknout tato kniha.

Českovietnamsko

Patřím do tzv. „první a půlté generace“ Vietnamců žijících v Česku. První, protože jsem se narodila ve Vietnamu a kousek dětství tam prožila. Půlté, protože většinu života jsem v Česku. Neznámý autor tohoto označení našel důmyslnou, ale jednoduchou hříčku, která dobře vystihuje, že když jste dítě dvou a více kultur, občas vám někde ta půlka přebývá. A někde ubývá. Když jste víc než jednotka, to něco navíc naznačuje, že tvoříte mosty. Že se někam derete, aby mohla vzniknout další, vyšší jednotka. Proto vnímám svoji generaci jako tu, která bude vždy stát tak nějak mezi. Zároveň ale stavíme nové mosty z jednoho břehu na druhý. Mosty mezi českou a vietnamskou společností. A taky mezi generacemi — konzervativnějšími rodiči a integrovanější druhou generací Vietnamců. Tedy těmi, kteří se tu už narodili.

Představte si tohle. Narodíte se do hlasitého troubení klaksonů, šumu vlnícího se bambusu a hlubokého moře. Vyrůstáte ve vzdálených dozvucích výstřelů, výbuchů, řevu helikoptér. Pak přijedete do země, kde ještě zas doznívá cinkot klíčů a šustí peníze. Válku v rodné zemi vám připomínají hlavně portréty vašich příbuzných na rodinných oltářích a záběry z dokumentů v televizi. Rodiče o ní nemluví. Střelbu a výbuchy v rodné zemi nahradilo karaoke, troubení motorek, smlouvání a hlasitá reklama.

Není náhoda, že žiju v zemi, kde se na domov ptá i hymna. Pro mě je to místo, kde srdce zpomalí tep. Je i tam, kde je dostatek teplé vody pro všechny. Líbí se mi

citát, který říká, že nezáleží na tom, odkud jsme, ale kam jdeme. Přijde mi optimistický a osvobozující, plný příležitostí. U mě by ale neplatil, kdyby rodiče a jejich krajané před nimi neprošlapali cestu a nevytvořili tu takový unikátní ekosystém, o kterém můžu psát a o který se můžu opřít.

Je nás tu hodně. A vás není mnoho.

První generace

Vnímám čím dál silněji, že navzdory odlišným názorům a pohledu na život, než má první generace tuzemských Vietnamců, je budu vždy respektovat: za to, čím si prošli a co tu vytvořili. Podobně to vnímá většina mých vrstevníků. Uvědomuju si, že naši rodiče jsou tak trochu neviditelná skupina, která by zasloužila mnohem větší pozornost, třeba i dokument o tom, jak v Československu žili. Jsou to svědci a účastníci historických událostí a možná je úkolem nás, jejich dětí, o nich mluvit hlasitěji. I proto, že naši rodiče často chtějí zůstat v zákulisí, někteří neradi mluví o minulosti. Možná se také strachují o to, že když ji nenechají spát, vezme jim to, co tu vybudovali.

Lidé často nevědí, že první diplomatické vztahy navázaly „naše země“ už v 50. letech. Další, větší vlny imigrace v 60. až 80. letech se týkaly zejména studentů (případ mého tatky), dělníků do továren. Učili se tu řemeslům, aby pak pomohli obnovit válkou zničený Vietnam. Vycestovat ale mohli zpravidla jen ti, kteří měli dobré konexe nebo patřili k určitým vrstvám. Jiná země, stejný režim.

Občas mi do e-mailu přistane od starších českých čtenářů dlouhá zpráva se vzpomínkou na to, jak se přátelili

navzdory jazykové bariéře. Nebo jak se platonicky zamilovali do vietnamské kolegyně, ale vztah by nebyl možný. Zahraniční pracovníci nesměli navazovat vztahy, žili izolovaně od většinové společnosti a pod drobnohledem obou režimů.

Po sametové revoluci odjely desítky tisíc Vietnamců kvůli ukončení spolupráce mezi zeměmi zpět. Ti „šťastnější“ tu zůstali nebo se po revoluci vrátili a vytvořili zázemí pro ty, kteří se sem po roce 1989 přesunuli nadobro, s vidinou nového života. Znalost jazyka, české kontakty, podnikavost nebo vzájemná výpomoc v zařizování byrokratických pochůzek pomohly na začátku 90. let při otevírání prvních „živobytíček“ — tržnic s žádaným zbožím.

Tak vznikla celosvětově unikátní komunita. Málokdo z první generace mohl tušit, na jak dlouho se pro ně otevřely hranice do západního světa a zavřely ty do země, kde se zvuky klaksonů střídaly s cvrkotem cikád.

Tatka se po studiích v 80. letech v Brně vrátil do Vietnamu, kde se seznámil s mamkou, a v revolučním roce se vzali. Bylo to rušné období plné příležitostí. Tatka pak, stejně jako další navrátilci, dostal díky konexím příležitost se odstěhovat a začít podnikat v nové demokracii. Se svým starším bratrem se tu uchytili, ale taky dost nadřeli. Žili na tržnici. Ty v 90. letech rostly v pohraničí tak rychle, jak to jen bourání železné opony dovolilo.

Zakládali je ti nejaktivnější strýčkové-podnikavci. Oblečení se prodávalo už před revolucí, protože krajané uměli šít, uměli sehnat látky, především džínovinu. Tržnice s textilem a drobným zbožím se otevíraly blízko hranic na místech bývalých kasáren, na opuštěných parkovištích, nevyužitých parcelách, což byl i případ té naší v Rozvadově,

kde prodávali moji rodiče. Později začali do Česka opět přicházet další lidé původem ze severního Vietnamu, odkud pocházela většina dělníků, a to na základě smluv o sloučení rodin. A tak jsem se sem dostala i já a část naší rodiny. Další dorazili jako migranti, někdy i bez dokladů, přes jiné země, například Německo a Rusko.

Pohraničí lákalo potenciálem bohatších a nákupu chytivých turistů z Německa a Rakouska. Utráceli ale i Poláci a Češi. K usazeným podnikavcům se tak začali přidávat další.

Proto je nás tu tolik. I když vás je stále o dost víc.

Ti další

Ti Vietnamci, jimž se podařilo se usadit, tu začali zakládat rodiny a v Česku se rodily první vietnamské děti. Druhá generace možná mluví líp česky a je integrovanější. Ale plošně to neplatí. Ne každý Vietnamec druhé generace je totiž szítý s českou mentalitou — tedy pokud něco jako mentalita vůbec existuje — a životním stylem, a zůstává v celé své poče(s)tnosti součástí vlastní komunity, ať už je to díky výchově, životu, jaký vedou, nebo lidmi, se kterými se stýkají. Setkávám se také s Vietnamci druhé generace, kteří sem přišli o něco později, až jako teenageři, nikdy se nenaučili česky, zachovali si tradiční hodnoty a přístup k životu a fungují pouze v rámci komunity.

Platí tu vůbec přímá úměra, že z čím větší dálky přicházíte, tím snadněji ztratíte kořeny? Asimilovanější část druhé generace Vietnamců možná znáte jako „banánové děti“. Pojem vznikl v asijsko-americké komunitě. Do Česka přešel koncem 90. let. V té střídmější verzi

vysvětlivky označuje mladé lidi, kteří vypadají asijsky, ale přemýšlí česky či „západně“. Pojmenování se už moc nepoužívá a to je dobře. Spousta mladých Vietnamců se s ním navíc neidentifikuje a považuje ho za urážlivé. Dávám takové nálepky do uvozovek, protože ohraničují jen slova, ne jedinečné lidi. Žít na pomezí pro mě znamenalo neustále zažívat situace, kde o kulturní střety nebyla nouze.

Například jednoho březnové večera, kdy jsem se přichomýtla ke skupince vietnamských studentů a povídali jsme si v češtině o svých mnohokulturních životech a o tom, kam směřujeme. Dokud někdo něco neřekl vietnamsky, nepoznali jsme, z jaké části Vietnamu kdo pochází nebo jakou má úroveň vietnamštiny.

Čeština zakryla naše jazykové rozdíly i původ.

Nebo když jsem byla svědkem toho, jak se vietnamská číšnice v americké řetězové restauraci v češtině domlouvala s vietnamskými hosty. Možná něco, jako když vám Čech v Karibiku servíruje piña coladu a domlouváte se španělsky.

Zároveň chápu argument, že zkratky a stereotypy můžou našemu ještěřímu mozku usnadnit cestu k neznámému. Osekávají však příběhy do jednodušší uniformy. Zplošťují tam, kde by naopak měly dát prostor. Stojím na pomezí vlastní komunity, omezená nedokonalou znalostí mateřského jazyka. Zároveň se dívám na českou společnost očima někoho, kdo přišel zvenku.

Na debatách v různých krajích po Česku jsem se utvrdila v tom, že lidi hodně zajímá pohled integrovaného vetřelce. Chtějí se na sebe dívat cizíma očima. „A co si myslí Vietnamci o Češích?“, padá často dotaz z publika, jako

by se lidé chtěli ubezpečit, že cizinec vidí tytéž problémy, jen objektivněji a nezaujatěji. A že je jim paradoxně možná blíží než spoluobčané s jiným názorem.

Jak moc je velký rozdíl v tom, když si život v zahraničí vyberete dobrovolně a když jste donuceni změnit domov kvůli okolnostem? Za každým příběhem emigrace je přání zlepšit život sobě a rodině. V České republice, stejně tak jako ve většině postkomunistických zemí, potkáte Vietnamce především ze severu, kteří sem přišli jako studenti nebo dělníci. Naopak velké diaspory v Austrálii, Spojených státech, bývalém Západním Německu a Francii vytvořila první generace tzv. *boat people*, kteří se do těchto zemí dostali na lodích jako váleční uprchlíci z jihu Vietnamu.

Mám taky velkou radost, že se v poslední době česko-vietnamská komunita propojuje více se slovenskou, kde momentálně žije něco přes pět tisíc krajanů. Při našich česko-slovensko-vietnamských debatách jsme zjistili, že první generace Vietnamců na Slovensku je o něco integrovanější než ta naše. Bývalí dělníci a studenti mluví mnohem lépe slovensky i kvůli chybějící podpoře a autonomii, jakou máme díky početné komunitě v Česku a v zázemí, jako je Sapa. Museli se totiž se slovenskými sousedy více bavit a socializovat. Já osobně bych s tím problém neměla. Slováky mám velmi ráda. Propojování obou stran má na starosti především druhá generace, která pořádá kulturní akce. Sdílením zkušeností a pořádáním společných akcí přidáváme další mezinárodní vrstvu.

A co ti, kteří přijdou po nás a mosty překročí? Možná si najdou své vlastní. Vždy to bude otázka balancování

mezi integrací, tedy začleněním bez ztráty identity; a asimilací, tedy plným přijetím a identifikováním se s lokální kulturou.

Budou přátelé z třetí generace stavět svět bez generační zátěže? Není to příliš romantizovaná představa o lidech, kteří uslyší o svém původu hlavně z povídání svých babiček a dědečků, kteří jako první vytrhli své kořeny a přesunuli se za vidinou nového života tisíce kilometrů daleko?

Komunita a quê

Moji rodnou zemi obývají potomci draků a víl, nebo aspoň tak si svůj původ myticky vysvětlujeme. Svůj národ vnímám celkově jako hromadu figurek, které se přesouvají z jednoho místa na druhé. U toho na sebe něco pokřikují a neustále člověka k něčemu pobízí a instruuji ho. Tu něco kup, tu něco prodej, tu něco uvař, tu něco udělej, tu někomu pomoz, tu něco postav. Hlavně ale jez! Ti, kteří si můžou dovolit sedět, sedí dlouze, nehnutě a tiše. V ruce kávu, čaj, cigárko nebo plastovou pantofli, kterou zabíjí otravné mouchy.

Svůj národ v českém prostředí vnímám taky jako komunitní — prostě si pomáháme; máme schopnost se v cizím prostředí zformovat do jakékoliv funkční sestavy a do jakékoliv velikosti. Samozřejmě je to idealizovaná a okleštěná představa o desetitisících lidech.

O věci se dělit, pracovat, brát ohledy na druhé (a někdy i na to, co si druzí myslí o vás) a nevyčleňovat se. Když má člověk o něco více, než potřebuje, neměl by stavět větší zed', ale přistavit větší stůl, řekl mi jednou jeden vietnamský kamarád. Ale s jídlem roste chuť, takže to nevidím černobíle a romanticky. Samozřejmě popisujeme špičku ledovce, protože vztahy jsou tak komplexní, jak si je sami umíme zkomplikovat.

Širší rodina je pro nás první komunita, za kterou jdeme, když potřebujeme pomoc nebo podporu. Čím je rozvětvenější, tím je jednodušší se společně dopracovat k blahobytu, protože do ní každý nějak přispívá. Tím, co umí

nebo vydělá. Úspěchy se sčítají. Má to ale i svoje stinné stránky — vždy se v rodině najde někdo, kdo se veze na úspěchu svých rodičů nebo sourozenců.

Rodinná dynamika má taky svá specifika. Nejdůležitější je respektovat hierarchii. Ta říká, že hlavní slovo má nejstarší mužský člen rodiny. Zásadní rozhodnutí se konzultují společně a je důležité se dívat i na to, jak moc to může poškodit rodinné jméno. Konfucius v kapitalistickém socialismu.

Komunita se podle mě proměňuje tak, jak se proměňují její autority a členové. A ti se proměňují podle toho, v jakém prostředí a vzorcích se rozhodnou žít. První generace si zachovává svoje metody a zvyklosti. Většina z nich se uzavřela do meziprostoru mezi rodnou zemí a tou, do které se přistěhovali. A i když z vás chtějí mít právníka nebo lékaře, českým úřadům, zařízením a nemocnicím se vyhýbají, co jim zdraví a dokumenty stačí. Většinou nevyčnávají, žijí v mantinelech, ve kterých se cítí bezpečně. Kontakt s krajany jim přibližuje domovinu, byť ta se již zrychlila a proměnila.

Obálková metoda

Být součástí takového celku znamená, že se podílíte na jeho aktivitách a nějakým svým způsobem přispíváte. Například finančně. V případě, že se ve Vietnamu nebo jinde ve světě, obzvlášť tam, kde žije početná komunita krajanů, stane nějaké neštěstí, lokální komunity Vietnamců se semknou a přichystají charitativní akci, kde se očekává finanční příspěvek, který se pak pošle na místo určení. Tzv. *phong bì*, tedy obálka.

Když jsou ve Vietnamu záplavy, zahraniční diaspory dělají první poslední, aby svým krajanům v domovině pomohly. Je to nepsaný společenský návyk, že slabším nebo těm, kterým se momentálně děje náročná životní situace, se musí pomáhat. Očekává se tedy, že každá „mohoucí“ rodina přispěje, třeba i drobnou částkou. Může to být i osobní a rodinná situace. Když někdo zemře nebo se mu stane nehoda, přijedou sousedé a známí s obálkou, protože je v dané chvíli rodina „oslabená“ a bude muset vynaložit další prostředky. Nebo se naopak rodina složí nadanému dítěti na studia a vyšle ho do zahraničí. Tříkrálovou sbírku máme tak nějak po celý rok.

Obálková metoda, ve vietnamském pojetí tedy něco mezi darem, závazkem, poděkováním a úplatkem, je rozšířená na všech úrovních a není divu, že se Vietnam stále řadí k zemím s vysokou mírou korupce. Taky jsem se přes Martu Lopatkovou, českou vietnamistku, dozvěděla o existenci rčení *Bác Hồ dẫn đường*, tedy Strýček Hồ ukazuje cestu. Ve smyslu „otevírá dveře“. Směju se a znovu si připomínám, jak mám ráda vietnamské metafory.

Thustá obálka se do vyšších pater pronese. Zvlášť když třeba žádáte o práci nebo zakázku. Z pohledu každodenního fungování se drobné dary — láhve drahého pití, jakékoliv naturálie nebo drobné peníze na přilepšení života — považují za přijatelné. A s vědomím, že si úředník nebo doktor, kteří najdou při listování dokumenty drobnou obálku, všimnou vašeho případu o něco dříve, začnou se tím vůbec zabývat nebo vše vyřídí o něco rychleji.

Například na Svátek učitelů, 20. listopadu, nebo když je lunární Nový rok *Tết*, bývalí i současní žáci pravidelně navštěvují své učitele a přinášejí jim dary a peníze

na přilepšenou. Z evropského pohledu je to možná nevhodné, což jsem kdysi na střední (až tam?!) musela rodičům vysvětlovat, že učitelům na škole opravdu **nemůžeme** dávat na Vánoce obálky, i když nám jsou sympatičtí. Pro mé rodiče a krajany je to způsob, jak ukázat vděk. V tom dobrém případě. A v tom lepším případě si k sobě chtějí naklonit studijní štěstěnu nebo si na příslušných místech říct o trochu lepší pracovní pozici.

Všímám si, že vietnamská mentalita, jak jsem ji zatím poznala, je pragmatická, zaměřená na zajištění další generace, možná transakční, budu-li kritická; především ale vydělávání a množení majetku pro děti. Se všemi pozitivy i negativy, která to s sebou přináší. Sociální status a ukazování se před ostatními s nejnovějšími statusovými symboly. Nebo hodnocení kvality života podle částky, kterou vyděláváte vy nebo vaši potomci. Na druhou stranu si Vietnamci často vypomáhají, jak jsem zmínila výše. V rámci bližší i širší rodiny organizují sbírky a ještě častěji se skládají na nějakou společnou akci — to spíš ukazuje, že komunita umí pozitivně využít svůj cashflow.

Nejde ale jen o to. Jde o něco mnohem většího, než jsou individuální potřeby, což se ukázalo například během covidu. Jednou mi do e-mailu přistál dotaz, jestli souhlasím s tvrzením, že díky rychlé a nápomocné reakci místní komunity došlo k převratnému posunu ve vnímání Vietnamců. Souhlasím s tím z větší části. Převratný posun to nebyl. Mluvila bych o ukázkové solidaritě na úrovni jednotlivců i skupiny. Vietnam a spousta asijských států prošly několika pandemiemi a místní první generace nevěřila informacím, které přicházely z Číny. Spoléhaly se na informované příbuzné doma. A evidentně se také zapnula

kontrolka asijského kolektivního smýšlení a vzájemné pomoci. Navíc pokud žijete staletí vedle země, která vás chce neustále ovládat, naučíte se v něčem spoléhat na sebe. Je to takový dvojsečný, love-hate vztah.

A znáte se?

Zaujala mě propojenost komunity napříč zeměmi. Početnou vietnamskou diasporu najdeme v zemích bývalého východního bloku, kam lidé přicházeli v rámci mezistátních smluv o hospodářské spolupráci. Nepřekvapivě hodně krajanů potkáte také ve Francii a Německu. Právě tady vzniká netradiční mix lidí: těch, kteří přišli z Vietnamu za prací ve východoněmeckých továrnách, a těch, kteří se do bývalého Západního Německa uchýlili pro azyl. Mimo Evropu žijí vietnamští emigranti v zemích sousedících s Vietnamem, Japonsku, Rusku, ale také v Austrálii, Kanadě a USA (Kalifornii), kam zamířili během vietnamské války.

I mezi tuzemskými rodinami je standardem, že mají širší příbuzenstvo a známé rozprostřené po celém světě. Znají se buď ze studií, jsou ze stejného města, nebo spolu pracovali v továrnách a pak se jejich cesty rozešly, byť zůstali v Evropě. Moji rodiče stále udržují kontakt s někdejšími spolužáky z Vietnamu, kteří žijí v různých koutech světa.

Později mi tu nepřišlo nijak divné, že na velké vietnamské svatby dojíždějí nevěstini a ženichovi příbuzní a známí ze Slovenska, Francie, Německa nebo Polska. Občas některé vietnamské rodiny z Česka pokračují dál na západ. Stejně tak se někteří naši známí ze západních Čech přesunuli za příbuznými do Spojených států, kde pokračují v podnikání ve stejných odvětvích.